

Tiivistelmä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamista suosituksista:

Sosiaaliturva

Suosituksien perusteella hallituksen tulee ryhtyä toimiin ja raportoida seuraavalla määräaikaishuolinnon kierroksella tuloksista. Tiivistelmässä suositukset on huomioitu vuoden 2022 loppuun asti. YK:n vuoden 2022 yleismaailmaista määräaikaistarkastelua (UPR) ei ole huomioitu koosteessa. Suosituksia on tiivistetty ja lyhennetty. Suositukset ovat alun perin englanniksi, käännökset ovat epävirallisia.

Sisällön rajauksesta: Koosteessa ei käsitellä vankien/pidätettyjen sote-palveluihin, tahdosta riippumattomaan hoitoon, intersukupuolisten kosmeettisiin leikkauksiin, ihmiskaupan uhreihin tai naisiin kohdistuvan väkivallan uhreihin liittyviä suosituksia (kts. muista koosteista ja tiivistelmistä).

Koosteessa on huomioitu seuraavien sopimusvalvontakomiteoiden suositukset (komiteoiden nimien lyhenteet ja suositusten antamisvuosi suluissa):

- YK:n Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW, 2022)
- YK:n Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea (CESCR, 2021)
- Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CERD, 2017)
- Kidutuksen vastainen komitea (CAT, 2016)
- YK:n Lapsen oikeuksien komitea (CRC, 2011)
- Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea (CPT, 2021)
- Euroopan neuvoston Ministerikomitean suositukset kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa (FCNM, 2020)
- Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI, 2019)
- Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä (GREVIO, 2019)
- Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea (ESOK, 2016 ja 2017)
- Ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen osapuolten komitea (GRETA, 2019)
- Euroopan neuvoston Ministerikomitean suositukset alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta (ECRML, 2018)
- Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun Nils Muižnieksin Suomea koskeva raportti (EN-IOV, 2012)

Erikseen:

- YK:n itsenäinen asiantuntija ikääntyneiden henkilöiden ihmisoikeuksien nautinnasta (IEOP, 2022)
- YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu 2022

Sisällys

Työelämän tuki ja työttömyys	2
Terveyspalvelut	2
Ikääntyneet.....	4
Lapset, nuoret ja perheet	4
Vaihtoehtoisessa hoidossa olevat lapset.....	6
Vammaiset henkilöt.....	7
Kansallis- ja vähemmistökielet	8
Muut	8
YK:n itsenäinen asiantuntija ikääntyneiden henkilöiden ihmisoikeuksien nautinnasta 2022	9
YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu 2022.....	12

Työelämän tuki ja työttömyys

- Kehittää ja vahvistaa **ohjelmia naisryttäjäjen tukemiseen**, ml. etnisiin vähemmistöihin kuuluvat ja matalatuloiset naiset. (CEDAW)
- Vahvistaa **TE-palveluja** avustukseen ja tukeeseen työnhakijoita, jotta he pystyisivät tunnistamaan ja löytämään vapaita työpaikkoja, etenkin covid-19 -kriisin vähennettyä työllistymismahdollisuuksia. (CESCR)
- Seurata covid-19 -pandemian vuoksi tehtyjen **työlainsäädännön väliaikaisten muutosten täytäntöönpanoa** estääkseen työnantajia käyttämästä niitä väärin ja varmistaakseen, että lomautetut työntekijät otetaan tosiasiallisesti takaisin työhön heti, kun olosuhteet sen sallivat. (CESCR)
- Suomen tilanne ei ole peruskirjan 12 artiklan 1 kohdan mukainen, koska:
 - **sairastamiseen liittyvien etuuksien vähimmäistaso on riittämätön** ja
 - **työttömyysetuuksien vähimmäistaso on riittämätön**. (ESOK)
- **Oikeus ammatilliseen koulutukseen**: Suomen tilanne ei ole peruskirjan 10 artiklan 5 kohdan mukainen, koska ETA-alueen ulkopuolisten kansalaisten täytyy asua maassa kaksi vuotta voidakseen saada **opintotukea**. (ESOK)

Terveyspalvelut

- **Sote-uudistuksen vaikutusten seuranta** palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden, kohtuuhintaisuuden ja laadun osalta koko maassa.
 - varmistaa, että perustana kolmannen sektorin järjestöjen aiempaa vahvemmalle roolille terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä on kaikkien oikeus terveyteen. (CESCR)
- Ottaa **sote-uudistuksessa** huomioon paitsi alueelliset ominaispiirteet myös ne esteet, joita tietyt ryhmät, kuten työttömät, vanhukset ja luvattomat maahanmuuttajat, kohtaavat palvelujen saannissa. (CESCR)
- Varmistaa kaikille sekä lainsäädännössä että käytännössä **yhdenvertaisen mahdollisuuden saada** ennalta ehkäiseviä, parantavia ja lievittäviä **terveyspalveluja**. (CESCR)
- **Mielenterveyslain ja päihdehuoltolain** uudistamisen sekä vuosien 2020–2030 kansallisen mielenterveysstrategian ja muiden alaan liittyvien strategioiden täytäntöönpanon perustana pidetään oikeutta terveyteen. Siksi komitea pyytää sopimusvaltiota:
 - parantamaan **mielenterveyshuollon**, etenkin avohuollon, saatavuutta alipalveluilla alueilla ja alipalveluissa paikoissa, kuten kouluissa ja vankiloissa;
 - tehostamaan **ennaltaehkäiseviä ja varhaisvaiheen palveluja**;
 - parantamaan kohtuuhintaisen **mielenterveyshuollon saatavuutta**. (CESCR)
- Sisällyttää **mielenterveysstrategiaan kohdennettuja toimenpiteitä** ryhmille (kuten lapsille ja nuorille, turvapaikanhakijoille ja pakolaisille, pienituloisille kotitalouksille ja vankilasta vapautuneille) ja joilla **puututaan** heidän kohtaamiin **esteisiin palvelujen saannissa**. (CESCR)

- Tehdä laaja tutkimus **naisten** itsemurhien ydinsyistä puuttuakseen **itsemurhaan johtaviin mielenterveysongelmiin** (mm. aikaisen tunnistamisen malli). (CEDAW)
- Ottaa käyttöön aikaisen tunnistamisen ja puuttumisen malli **syömishäiriöistä** kärsivien naisten ja tyttöjen kohdalla. (CEDAW)
- Kts. lasten mielenterveydestä [yllä](#).
- Perustaa nykyisten pitkähköjen viivytysten välttämiseksi **kolmas keskus tarjoamaan tarpeellisia terveyspalveluja sukupuolen korjausta haluaville**.
 - Harkita ulkomailla tehtyjen sukupuolenkorjaustoimenpiteiden kustannusten korvaamista, kunnes kolmas keskus on toimintavalmiudessa. (ECRI)
- Pyrkiä kaikin keinoin käyttämään vaikutusvaltaansa alueellisissa ja kansainvälisissä järjestöissä, edistääkseen **mahdollisuutta saada covid-19-rokotteita ja -lääkkeitä** maailmanlaajuisesti, oikeudenmukaisesti ja kohtuulliseen hintaan, myös käyttämällä mahdollisuuttaan tukea WTO:ssa tehtäviä esityksiä, liittyen väliaikaiseen teollisuusoroikeuksien luopumiseen. (CESCR)
- Ottaa täysimittaisesti **huomioon TSS-sopimuksen tavoitteet** sekä tavoite yleissopimuksella suojattujen oikeuksien täysimittaisesta toteutumisesta Agenda 2030:n kansallisessa täytäntöönpanossa, mm. toivuttaessa **covid-19 -pandemiasta**. (CESCR)
- Varmistaa **naisten ja tyttöjen yhtäläinen osallisuus** (ml. heikommassa asemassa olevat ja marginalisoituneet ryhmät) koronaviruksen **toipumisohjelmissa ja strategioissa**. (CEDAW)
- Varmistaa, että **naiset ja tytöt hyötyvät koronatukipaketeista**, ml. taloudellista tukea palkattomasta hoivatyöstä. (CEDAW)
- Varmistaa, että **sukupuolten tasa-arvo ja syrjimättömyys** ovat ensisijaisia näkökohtia myönnettäessä varoja NextGenerationEU-elvytyssuunnitelmassa. (CEDAW)
- (Kts. [ikäntyneiden](#), [kansallis- ja vähemmistökielisten](#) ja [vammaisten henkilöiden](#) terveyspalveluista alla.)
- Ylläpitää **vastaanottokeskuksissa** riittäviä valmiuksia tarjota asianmukaista **suoja, peruspalveluja ja humanitaarista apua** varmistaakseen, ettei turvapaikanhakijoita pidetä säilössä rangaistuksenluonteisissa olosuhteissa. (CERD)
- Varmistaa, että **mielenterveysongelmat** ja muut kidutuksen aiheuttamat traumaattiset seuraukset seulotaan ja että kaikille **kidutuksen uhreiksi joutuneille turvapaikanhakijoille** tarjotaan apua, asianmukaista erityishoitoa ja kuntoutusta. (CAT)
- Ryhtyä konkreettisiin toimiin varmistaakseen, että **paperittomat saavat** tosiasiallisesti kohtuuhintaisia ja asianmukaisia **terveyspalveluja**. (CERD)
- **Ulkomaalaislain nojalla vapautensa menettäneet ulkomaan kansalaiset** (Metsälän säilöönottoksikkö)

- Pyrkäkiä varmistamaan, että sairaanhoitajalle pääsee nopeasti myös sunnuntaisin (Metsälän säilöönottoyksikkö).
- Pyrkäkiä varmistamaan, että yksikössä on aina yöaikaan paikalla henkilö, joka pystyy antamaan ensiapua (ja jonka tulisi olla koulutettu antamaan elvytystä ja käyttämään defibrillaattoria).
- ottaa ensi tilassa käyttöön terveystarkastuksen, joka suoritetaan nopeasti ja järjestelmällisesti kaikille yksikköön vastikään saapuneille ulkomaan kansalaisille.
- Antaa lisätietoja terveystarkastuskäytännöistä saapumisen yhteydessä.
- Ryhtyä toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että ulkomaan kansalaisilla on yksikössä asianmukainen mahdollisuus saada psykologista tukea ja psykiatrista hoitoa. (CPT)

Ikääntyneet

- Lieventää **hoivavastuusta** johtuvien **työuran keskeytysten vaikutusta** vanhempien naisten eläke-etuuksiin. (CESCR)
- Taata lainsäädännössään vanhusten oikeudet sekä **itsenäiseen asumiseen** että kohtuuhintaiseen ja hyvälaatuiseen **hoivaan**, palveluasuminen mukaan lukien, sekä **itsemääräämisoikeuden**. (CESCR)
 - Jatkaa ja seurata (*edellisessä kohdassa mainittujen*) **oikeuksien toteutumista uudistaessaan sosiaalipalveluja**. (CESCR)
- Lisätä **kohtuuhintaisen palveluasumisen kokonaistarjontaa** ja varmistaa siihen riittävän ja pätevän henkilöstön. (CESCR)
- **Ikääntyvien itsemääräämisoikeutta ja sosiaalista osallistumista** tulee vaalia mahdollisimman pitkälle. Siksi ikääntyvät on otettava mukaan kuntien hoivapalvelujen suunnittelua ja tarjontaa koskevaan päätöksentekoon.
 - Keskeiseen asemaan nousevat **vanhusneuvostot**, jotka saavat entistä aktiivisemmän roolin uuden vanhuspäalvelulain myötä.
 - Lain avulla on varmistettava kohtuuhintaisten ja riittävän laadukkaiden **hoivapalvelujen yhtäläinen saatavuus** asuinpaikasta riippumatta.
 - Valtion kunnioitettava kuntien itsemääräämisoikeutta, mutta varmistettava hoidon vähimmäistaso ja kohtuulliset hinnat, mikä edellyttää tehokkaita, saavutettavia ja riippumattomia **valvontaa ja valituskeinoja**.
 - Vanhuspäalvelulain uudistuksen yhteydessä tulee käsitellä myös **omais- ja perhehoitajien asemaa**. (EN-IOV)
- Nykyistä **vanhustenhoitolaitosten tarkastusjärjestelmää** tulee arvioida sen riittävyden, riippumattomuuden ja tehokkuuden varmistamiseksi.
 - Haasteena on kotona suoritettavien palvelujen valvonta, johon on etsittävä innovatiivisia ratkaisuja sekä julkisten että yksityisten palveluntarjoajien valvomiseksi
 - Sote-huollon asiakkaan itsemääräämisoikeutta koskevalla lakiuudistuksella tulee selkeyttää niitä ehtoja, joilla hoidollisia rajoitteita voidaan käyttää. (EN-IOV)

Lapset, nuoret ja perheet

- Miesten ja naisten yhtäläiset oikeudet:

- toteuttaa **tiedotuskampanjoita**, joissa kyseenalaistetaan stereotyyppiset **sukupuolirooli-odotukset**;
 - ryhtyä toimiin, joilla helpotetaan **perheen hoivavastuun kantajien paluuta työhön**, erityisesti, jos he ovat työttömiä;
 - arvioida **vanhempainvapaaajärjestelmää** uudelleen ja harkitsee siirtymättömän vanhempainvapaan käyttöönottoa kummallekin vanhemmalle tarkoituksena kannustaa miehiä ottamaan hoivavastuuta. (CESCR)
- Komitea päättää, ettei Suomen tilanne ole peruskirjan 12 artiklan 1 kohdan mukainen, koska **äitiysrahan vähimmäistaso on riittämätön**. (ESOK)
 - **Kouluttaa** kaikki lasten parissa työskenteleviä **ammattihenkilöitä**, myös sosiaalityöntekijöitä ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä. (CRC)
 - Vahvistaa **ennalta ehkäiseviä palveluja** ja **varhaista tukea ja puuttumista**, erityisesti **päihdeongelmaisten** perheiden osalta. (CRC)
 - Varmistaa, että **päihdeongelmaiset raskaana olevat** naiset saavat oikea-aikaista ja hyvälaatuista lääketieteellistä apua ja hoitoa ja että tällaisten naisten lapsille järjestetään apua ja tukea. (CRC)
 - Lisätä **perheneuvontapalveluja** eroa suunnitteleville vanhemmille. (CRC)
 - Varmistaa, että lasten **huoltajuusriidat** ratkaistaan asianmukaisessa ajassa ottaen huomioon lapsen etu. (CRC)
 - Säättää vakituisen **terveydenhuoltohenkilöstön** sijoittamisesta **kouluihin**, mukaan lukien psykologit, jotka antavat lapsille psykologista neuvontaa. (CRC)
 - Vahvistaa lapsille tarkoitettuja **mielenterveyspalveluja** ja taata pääsyn tarvittaviin tutkimuksiin ja hoitoihin sekä tehostaa toimia itsemurhien estämiseksi. (CRC)
 - Seurata **psykostimulanttien** määräämistä lapsille. (CRC)
 - Ryhtyä toimiin, jotta kohdennetaan enemmän psykologisia toimia, koulutuksen ja sosiaalihuollon toimia sekä asianmukaista hoitoa **lapsille, jolla on diagnosoitu ADHD** tms., ml. heidän vanhemmilleen ja opettajilleen. (CRC)
 - Harkita **tietojen kokoamista ja analysoimista** eriteltyinä päihteen ja käyttäjän iän mukaan pystyäkseen seuraamaan lasten mahdollista psykostimulanttien väärinkäyttöä. (CRC)
 - Tehostaa pyrkimyksiään **tukea vähäosaisia perheitä**, myös nuorten perheiden lapsia, yksinhuoltajia ja monilapsisia perheitä sekä taata kaikille lapsille **oikeuden riittävään elintasoon**. (CRC)
 - Toteuttaa tarvittavat toimet lasten **köyhyyttä koskevien tietojen kokoamiseksi** ja analysoimiseksi laajamittaisesti, jotta ongelmaan voidaan puuttua tehokkaasti. (CRC)
 - Varmistaa pysyvän ja riittävän rahoituksen **lapsille tarkoitetuille palveleville puhelinlinjoille** ja Internetissä toimiville **tukipalvelulinjoille**

- Ottaa käyttöön **kadonneita lapsia koskevan vihjepuhelimen** numerossa 116 000, kuten EU:n tiedonannossa lapsen oikeuksista kehoitetaan. (CRC)
- Tunnustaa lasten **tukipalvelulinjan lastensuojelun perusvälineeksi** sekä välineeksi, jolla estetään ja selvitetään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa. (CRC)
- Järjestää riittävät **mielenterveyspalvelut** sekä **terapia- ja psykiatripalvelut** ilman saattajaa maahan saapuneille alaikäisille **turvapaikanhakijoille**. (CRC)
- Varmistaa, että **romani- ja saamelaislapsilla** (myös kotiseutualueen ulkopuolella) on oikeus kulttuurisensitiivisiin **koulutus- ja terveydenhuoltopalveluihin** omalla kielellään. (CRC)
- Ottaa huomioon komitean yleisen huomautuksen no. 11 (2009) alkuperäiskansojen lapsista ja heidän yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan. (CRC)

Vammaisista lapsista: kts. [Lapset, nuoret ja perheet](#).

Vaihtoehtoisessa hoidossa olevat lapset

- Pyrkii ensisijaisesti pitämään **lapset huollettavana omassa perheessään** tai palauttamaan heidät sinne sekä varmistamaan perheille mahdollisuuden saada erityyppistä tukea lasten huoltamiseen.
 - lisätä ennalta ehkäisevien sosiaalihuoltopalvelujen valmiuksia,
 - puuttua havaittuun pulaan pätevistä henkilöstöstä. (CESCR)
- Tukea biologisia perheitä, jotta näiden **vaihtoehtoiseen hoitoon sijoitetut** lapset voivat mahdollisuuksien mukaan liittyä uudelleen biologisiin perheisiinsä. (CRC)
- Tehostaa pyrkimyksiään varmistaa, että **vaihtoehtoista hoitoa tarvitsevat lapset** sijoitetaan laitosten sijasta **perheenomaiseen hoitoon ja sijaisperhehoitoon**. (CRC)
- Toteuttaa toimet, joiden avulla vältetään toistuva **huostaanotto**, mm. lisäämällä sijaisperhehoidon resursseja ja sijaisvanhempien tukemista. (CRC)
- Lisätä resurssejaan ja tehostaa **sosiaalihuollon palveluja**, joilla annetaan perheille perheneuvontaa ja vanhemmuuskasvatusta. (CRC)
- **Kouluttaa ammattihenkilöitä**, jotka työskentelevät **lasten parissa vaihtoehtoisissa hoitojärjestelyissä**, ml. sijaisvanhemmat ja valvojat. (CRC)
- Ottaa käyttöön yhtenäiset kansalliset normit, joiden perusteella
 - arvioidaan **lasten sijoittamista** vaihtoehtoiseen hoitoon ja sijoitetaan heitä, suunnitellaan hoito ja arvioidaan sijoituspäätökset säännöllisesti uudelleen
 - varmistetaan sijaiskoteihin tai laitoksiin sijoitettujen lasten tilanteen asianmukainen valvonta ja seuranta. (CRC)
- Toteuttaa toimet, jotta **ilman vanhempien huoltoa jääneille lapsille** varmistetaan tehokkaat, yleisesti tunnetut, riippumattomat ja puolueettomat **valitusjärjestelmät**. (CRC)

- Varmistaa, että **laitoksiin sijoitetut lapset** pääsevät **yleisopetukseen** ja saavat tarvittaessa **mielenterveyspalveluja**. (CRC)

Vammaiset henkilöt

- *(Alustus: CЕСCR-komitea on huolestunut siitä, että vammaiset henkilöt ovat työmarkkinoilla muita heikommassa asemassa. Komitea on huolestunut myös nykyisistä työtoimintajärjestelyistä, koska työtoimintaan osallistuvilla vammaisilla henkilöillä ei ole oikeutta palkkaan eikä lomiin eikä toiminnasta kerry heille vanhuuseläkettä. Lisäksi komitea panee huolestuneena merkille, ettei työkyvyttömyyseläkkeen määrässä eikä eläkkeen saannin edellytyksissä oteta riittävästi huomioon vammaisuudesta johtuvia menoja)*
 - Varmistaa, että vammaiset työntekijät voivat nauttia **oikeutta oikeudenmukaisiin ja suotuisiin työoloihin** yhdenvertaisesti muiden kanssa.
 - Lopettaa vammaisten työntekijöiden sijoittamisen **suojayöpaikkoihin** ja muuttaa tätä asiaa koskevia säännöksiään.
 - Varmistaa, että vammaisille henkilöille:
 - taataan työpaikalla **kohtuulliset mukautukset**;
 - maksetaan työstä **oikeudenmukaista palkkaa**, joka mahdollistaa heille perheineen kunnollisen toimeentulon;
 - maksetaan **samasta työstä samaa palkkaa** kuin muille, syrjimättä siksi, että heidän työkykynsä katsotaan muita heikommaksi. (CESCR)
 - Pyrkiä poistamaan **köyhyysloukut** ja varmistaa, että eläke-etuudet kattavat määrältään sekä tulojen korvaamisen että vammaisuudesta johtuvat menot. (CESCR)
 - Omaksua ”**vammaisuuden**” **määritelmän**, joka mahdollistaa nykyistä paremmin tietojen keräämisen vammaisten henkilöiden tilanteesta. (CESCR)
- Luoda kokonaisvaltaisen oikeudellisen ja poliittisen kehyksen, jolla taataan **vammaisten lasten** yhdenvertainen oikeus saada hyvälaatuisia terveydenhuoltopalveluja, päästä julkisiin rakennuksiin ja joukkoliikennevälineisiin sekä osallistua yleisopetukseen. (CRC)
- Varmistaa **vammaisille lapsille** riittävän määrän henkilökohtaisia avustajia sekä tulkkaus- ja kuljetuspalveluja. (CRC)
- (Komitea vaatii, että) **kuulee vammaisten henkilöiden** järjestöjä ja edustajia suunnitellakseen covid-19 -viruksen torjumiseksi ennalta ehkäisevät toimet mahdollisimman tarkoituksenmukaisiksi. (CESCR)
- Tavoitteena tulee olla vammaisten yhteisöasuminen. Samalla pitää lisätä **riippumattomia tarkastuksia** olemassa oleviin tai siirtymävaiheen **laitoksiin**, jotka tarjoavat hoitoa vammaisille. (EN-IOV)
- **Arvioida suljettujen laitosten tarkastusjärjestelmää** YK:n CAT-sopimukseen perustuvan kansallisen ennaltaehkäisevän mekanismin pohjalta. (EN-IOV)

Kansallis- ja vähemmistökielet

- Varmistaa yhteiskunnallinen **yhteisymmärrys Suomen kaksikielisyydestä** (suomen kieli ja ruotsin kieli) lisäämällä korkeimman poliittisen tason tukemaa tietoa ja selkeää sitoutumista siihen. (FCNM – suositukset välittömiksi toimiksi)
- Ryhtyä avoimeen vuoropuheluun ruotsinkielisen väestön kanssa näiden ensisijaisista tavoitteista sen varmistamiseksi, että **ruotsinkielisiä julkisia palveluja** koskevat sitoumukset ovat realistisia, tehokkaita, on riittävät resurssit ja niitä seurataan säännöllisesti. (FCNM – suositukset välittömiksi toimiksi)
- Varmistaa, että **ruotsinkielisillä** on käytännössä mahdollisuus saada **sote-palveluja äidinkiellellään**.
 - Erityisesti olisi pyrittävä torjumaan **moniperusteista syrjintää**, joka kohdistuu palveluja käyttäviin ruotsinkielisiin lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin.
 - **Seurata** tarkoin ruotsinkielisen väestön **kiellellisten oikeuksien toteutumista** ja tarvittaessa ryhtyä toimiin niiden **toimeenpanemiseksi käräjäoikeuksissa**. (FCNM – muut suositukset)
- Ryhtyä kiireellisesti lisätoimiin varmistaa **ruotsin- ja saamenkielisten sote-palveluiden** saavutettavuuden (ECRML).
- Selkeyttää tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa **saamenkielisiä sote-palveluita** koskevia lakisääteisiä oikeuksia saamelaisten kotiseutualueella,
 - määritellään saavutettavissa ja mitattavissa olevat tavoitteet,
 - riittävät budjettivarat tavoitteiden saavuttamiseksi. (FCNM – muut suositukset)
- Arvioida tarve, ja tarvittaessa harkita tiettyjen **saamenkielisten palvelujen** tarjoamisen tukemista **kotiseutualueen ulkopuolella**. (FCNM – muut suositukset)
- Varmistaa, että sosiaali- ja terveysalan toimijat, myös yksityiset ja saamelaisalueen ulkopuoliset toimijat, noudattavat saamen kielilakiin perustuvaa velvoitetta taata palvelujen tarjoaminen **saamen kielillä**. (CESCR)
- Varmistaa terveys- ja mielenterveyspalvelujen sekä sosiaalipalvelujen riittävän tarjonnan **saamen kielillä**. (CERD)

(Kts. romani- ja saamelaislapset kohdasta: [Lapset, nuoret ja perheet](#).)

Muut

- **Edistää tietoisuutta lakimieskunnassa TSS-sopimuksesta**.
 - tehostaa tuomareille, lakimiehille ja virkamiehille annettavaa koulutusta TSS-sopimuksesta sekä sillä turvattujen oikeuksien kuulumisesta tuomioistuinten toimivaltaan;
 - lisätä yleistä tietoisuutta TSS-oikeuksista sekä yksilövalitusmekanismista
 - Arvioida lakiehdotusten ja politiikan vaikutuksia TSS-sopimuksen turvattuihin oikeuksiin, kuten tasa-arvoon. (CESCR)

- **Parantaa tiedonkeruujärjestelmäänsä**, jotta se tuottaisi luotettavia, kiellettyjen syrjintäperusteiden mukaan eriteltyjä tietoja **tunnistaakseen TSS-oikeuksien kannalta heikommassa asemassa olevat ryhmät**:
 - soveltaa osallistavaa lähestymistapaa ja asianmukaisia menetelmiä kerätäkseen tietoja vaikeasti laskettavista, syrjäytyneistä väestöryhmistä tai perinteisten kotitalouksiin kohdistuvien tutkimusten ulkopuolelle jäävistä henkilöistä.
 - käyttää itsemäärittelyn periaatetta (saadakseen monimuotoisempaa tietoa laillisesti). Perehtyy OHCHR:n julkaisuun ihmisoikeusperustaisesta lähestymistavasta tietoihin. (CESCR)
- Panna **rasismin ja syrjinnän vastaisen toimintaohjelman** ja muut toimintaperiaatteet täytäntöön kiinnittäen **huomiota syrjintään TSS-oikeuksien käyttämisessä**. (CESCR)
- (Komitea vaatii) sisällyttämään sosiaalihuoltolain uudistukseen takeet, joilla varmistetaan, että **sosiaalietuudet pysyvät riittävinä** ja että harkittaessa leikkauksia:
 - leikkaukset ovat väliaikaisia ja koskevat ainoastaan kriisiaikaa;
 - Leikkaukset ovat välttämättömiä ja oikeasuhtaisia siten, että muut toimintaperiaatteet olisivat haitallisempia TSS-oikeuksien kannalta;
 - leikkaukset eivät vaikuta suhteettomasti muita heikommassa asemassa oleviin ja syrjäytyneisiin ryhmiin;
 - leikkauksiin liitetään muita toimia, kuten sosiaalisia tulonsiirtoja, joilla lievennetään kriisiaikoina syntyvää eriarvoisuutta;
 - säilytetään etuuden ydinosa, mahdollistaakseen riittävän elintason. (CESCR)
- Ryhtyä toimeen varmistaakseen **naisten riittävä elintaso** ja TSS-oikeuksien toteutuminen. (CEDAW)
- Seurata, miten sote-palvelujen uudistukset sekä lapsiperheiden palvelujen parantamiseksi ja heidän toimeentulonsa turvaamiseksi toteutettavat **ohjelmat vaikuttavat köyhyyden ja eriarvoisuuden vähenemiseen**. (CESCR)
- Löytää ensisijaisesti **pysyviä ratkaisuja asunnottomille**. (CESCR)
- **Ehkäistä asunnottomuutta** mm.:
 - lisäämällä **hätmajoituskapasiteettia**, myös yksinomaan naisille tarkoitettuja paikkoja, sekä kohtuuhintaisten asuntojen saatavuutta koko maassa
 - tarjoamalla **sosiaalista tukea** ja varmistamalla, että **asunnon- ja vuokranvälitystoimistot eivät syrji** tiettyjä ryhmiä (henkilöt ilman luottohistoriaa, maksumerkinnän saaneet, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, maahanmuuttajat). (CESCR)
- Tukea Decade of Action -kampanjan maailmanlaajuisia sitoutumista **kestävän kehityksen** tavoitteiden saavuttamiseen. (CESCR)

YK:n itsenäinen asiantuntija ikääntyneiden henkilöiden ihmisoikeuksien nautinnasta 2022

- Kerätä **eriteltyjä tietoja sosiaaliturvajärjestelmän asiakkaista**, jotta voidaan antaa tietoa eri ohjelmiin, jotta voidaan huomioida niitä eniten tarvitsevat, ml. tietyt haavoittuvat ryhmät, joita ei muuten saada tavoitettua.

- **Toimintarajoitteisille ikääntyneille tarjottavien sote-palvelujen olisi perustuttava vammaisyleissopimuksen mukaisesti oikeuksiin.**
 - Ikääntyneenä vammautuneisiin tällä hetkellä sovellettavat oikeudet ja toimenpiteet näyttäisivät kuuluvan erilaisten palvelujärjestelmien piiriin. Yleissopimuksen mukaisesti henkilöillä, joilla on älyllinen ja/tai psykososiaalinen vamma, mukaan lukien kognitiivinen toimintarajoite, kuten dementia, olisi oltava oikeus henkilökohtaiseen apuun → ts. **ikäntyneiden tulisi saada vammaispalvelulain mukaisia palveluja.**
- Vahva suositus **tarkistaa iäkkään henkilön määritelmän** henkilönä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt sellaisten sairauksien tai vammojen vuoksi, jotka ovat alkaneet, lisääntyneet tai pahentuneet korkean iän tai korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen vuoksi. → Korkeaa ikää koskevan poissulkeminen **rajoittaa mahdollisuutta saada vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalveluja.**
- Palvelujen tarjoamisessa tulisi ottaa huomioon erityisesti **LHBTI-, alkuperäiskansataustaisia tai etnisen taustan omaavia ikääntyneitä koskevat erityistarpeet**, jotta voidaan tarjota **kulttuurin huomioivia sote-palveluja**. LHBTI-ikäntyneiden palvelut riittämättömät, heidän terveytensä huonompi kuin muiden eikä heitä huomioida politiikassa ja laeissa.
- **Tiedon puute sote-palvelujen** saatavuudesta ja hakemisesta luo esteitä ikääntyneille naisille ja kielellisten, uskonnollisten ja etnisten vähemmistöjen jäsenille sekä pakolaisille ja maahanmuuttajille.
 - **Annettava koulutusta sote-ammattilaisille** ihmisoikeuksista ja kulttuurin huomioon ottamisesta sekä harkittava **rahoituksen lisäämistä** tätä varten.
- Kieleen sekä etniseen taustaan perustuva syrjintä syvenee ikääntyneiden kohdalla. → dementiaa sairastavien **henkilöiden tarkoituksenmukaisten ja kulttuurin huomioon ottavien palvelujen suunnittelussa** huomioitava, että **dementiaa sairastavat** saattavat palata käyttämään alkuperäistä kieltään ja menettää aiemman kykynsä kommunikoida suomenkielellä.
- Lisätä yhtä kolmesta **saamen kielestä** äidinkielenään puhuvien terveydenhuollon ammattilaisten määrää ja
 - antaa **kulttuurikoulutusta** muille kuin saamelaisille **terveydenhuollon työntekijöille**, jotka työskentelevät ikääntyneiden saamelaisten parissa, erityisesti niiden kanssa, joilla on kognition heikentymää, ml. dementiaa sairastavat.
- Kehittää ikääntyneen saamelaisväestön henkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä tukevia, **saamenkielisiä matalan kynnyksen palveluita.**
 - Saatavuus ja saavutettavuus tulee turvata saamelaisten kotiseutualueella.
 - Näiden palveluiden kehittämiseen tarvitaan saamelaiskulttuurin tuntevaa saamelaiskielistä ammattihenkilöstöä.
- Kiinnittää **huomiota sote-palveluissa saamelaisille ominaisiin yhteisöllisiin käytäntöihin.**
 - CESC-komitean Suomea koskevissa 7. määräaikaisraportin loppupäätelmissä esittämien mielenterveydenhoitoa koskevien suositusten mukaisesti on kehitettävä koko saamelaisyhteisöä tukevia käytäntöjä, erityisesti yhteisöllistä hoitoa.

- Yhteisökeskukset, joissa työskentelee saamelaiskulttuuriin perehtyneitä sote-ammattilaisia, ovat entistä tärkeämpiä niille ikääntyneille saamelaisille, jotka haluavat jatkaa perinteistä poronhoitoon liittyvää elämäntyyliään, erityisesti kun otetaan huomioon nuorten saamelaisten lisääntyvä muutto kaupunkikeskuksiin.
- Kehotus puuttumaan **vanhuusiän köyhyyteen** ja harkitsemaan keinoja köyhyyden lieventämiseksi erityisesti ikääntyneiden naisten keskuudessa, koska ikääntyneiden osuuden väestöstä odotetaan kasvavan tulevina vuosina.
 - Kannustus etsimään keinoja puuttua **sukupuolten väliseen eläke-eroon**.
 - Olisi harkittava sosiaalityöntekijöiden sosiaaliturvan ja työaikalain soveltamista **sijaishuoltajien tukemiseen**, koska naiset ovat suhteettomasti edustettuina omaishoitajina ja sijaishuoltajina.
- Kehotus varmistamaan, että **palkatonta työtä** tai **omaishoidon sektorilla** työtä tekeville **maaseudulla asuvilla ikääntyneillä naisilla** on mahdollisuus käyttää muita maksuihin perustumattomia **sosiaalisen suojelun järjestelmiä** (CEDAW-komitean suosituksen nro. 16 mukaisesti).
- Jatkaa **pitkäaikaishoitopolitiikan kehittämistä ja hienosäätöä** varmistaen ihmisoikeuksiin perustuvan lähestymistavan suunnittelussa ja toteutuksessa ottaen huomioon ikääntyneiden oman panoksen kaikissa vaiheissa.
 - Panna täytäntöön sellaisia politiikkoja ja rahoitusta, joiden avulla tukea tarvitsevat ikääntyneet, joilla ei ole taloudellisia resursseja yksityisiin hoitokoteihin, voivat käyttää sellaisia palveluja, joita on aiemmin tarjottu julkisissa pitkäaikaishoitokodeissa, ja valita haluamansa palvelutyypin.
- **Kotona asumista** haluavien ikääntyneiden tukemiseksi on tarjottava riittävät palvelut ja sitä varten resurssit, jotta he voivat valita elää arvokasta elämää kotona.
- Sisällyttää **vaihtoehtoinen perhemajoitus** tai **yhteisöllisesti tuettu asuminen** ratkaisuihin, joiden avulla ikääntyneet voidaan ottaa mukaan yhteisöön itsenäisen elämän jatkamiseksi.
 - Tällaiset vaihtoehtoiset mallit voisivat jatkossakin olla osittain ikääntyneiden itsensä maksamia, jos oikeusturva on riittävä.
- **Sosiaalipalvelut, kuten kotihoito**, tulisi säännellä ja kohdentaa tietyn kehyksen puitteissa ja vakiinnuttaa valtion talousarvioissa, jotta voidaan paremmin tukea niiden ikääntyneiden valintoja, joilla on taloudellisesti rajoitetut resurssit.
- Sote-uudistusta hyödyntäen kunnille tulisi osoittaa riittävät resurssit, jotta ne voivat **lisätä sosiaali- ja yhteisöpalveluja**, jotta ikääntyneet voivat asua itsenäisesti yhteisössä.
- Tarve varmistaa **laadunvalvontaa** kaikissa ympäristöissä, kuten terveydenhuollon laitoksissa, palveluasumisessa ja muissa yhteisöpalveluissa.
 - Vahvistaa **hoidon**, myös kotihoidon, **laadunhallintaa ja seuranta** keskittyen **hyväksikäytön** ehkäisyyn ja hallintaan.
 - Palveluntuottajilta olisi edellytettävä **omavalvontaohjeiden julkaisemista verkossa** hoidon laadun varmistamiseksi, koska sisäinen valvonta ei yksin riitä.

- Huoli sellaisten **rajoittavien toimenpiteiden käytöstä**, joita sovelletaan enemmän tai pidempään kuin on tarpeen tai ennaltaehkäisevästi riittämättömän henkilöstön korvaamiseksi terveydenhuollon yksiköissä.
 - **Rajoittavien toimenpiteiden edellytyksiä säätelevän lainsäädännön hyväksyminen** vahvistaisi ikääntyneiden itsemääräämisoikeutta.
- Kehotus tehostamaan ponnisteluja **köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen** torjumiseksi
 - kiinnittäen erityistä huomiota **köyhyysrajan alapuolella eläviin** ikääntyneisiin, myös kaupunkikeskuksissa.
- Julkisten ja yksityisten **rakennusten suunnittelussa** olisi sovellettava **ihmisoikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa**.
 - **Kotona asuvien ikääntyneiden** tukemiseen tarkoitettujen **asumistukien** on oltava heidän käytettävissään joko helposti saatavilla olevien sähköisten tai painettujen hakemusten muodossa, ja
 - heille on annettava mahdollisuus saada henkilökohtaista tukea tällaisten avustusten hakemiseksi.

YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu 2022

- Kaksinkertaistaa ponnistelut saamelaisten alkuperäiskansojen kaikkien ihmisoikeuksien toteutumisen varmistamiseksi, erityisesti oikeus terveelliseen ympäristöön sekä **koulutukseen ja sote-palveluihin heidän omalla kielellään**. (Brasilia)
- Jatkaa toimia tarjotakseen yhdenvertaiset **työllistymismahdollisuudet** kaikille. (Intia)
- Edistää aktiivisesti **vammaisten henkilöiden oikeuksia ja osallistumista** yhteiskuntaan, myös **työmarkkinoille**, ja taataa tehokas **oikeudellinen suoja** vammaisten syrjintää vastaan. (Kuuba)
- Edistää aktiivisesti **vammaisten henkilöiden osallistumista työmarkkinoille**. (Gabon)
- Varmistaa laissa ja käytännössä, että **vammaisilla työntekijöillä** on oikeus oikeudenmukaisiin ja suotuisiin työoloihin tasavertaisesti muiden kanssa (Gambia)
- Tehostaa toimia **saamelaisten ja romanien** elämänlaadun varmistamiseksi.
 - Erityisesti tulisi ratkaista kysymyksiä, jotka liittyvät maa-alueiden palauttamiseen, työllisyyteen, palkkoihin ja leimaamiseen. (Chile)
- Suojata **saamelaisten** kulttuuria ja varmistaa, että saamelaisilla on pääsy saamenkielisiin **sosiaalipalveluihin**. (Kiina)
- Tarjota **turvapaikanhakijoille** tarvittava suoja, varmistaa heille oikeusapua, helpottaa maahanmuuttajien perheenyhdistämistä ja tarjota heille **sosiaaliturvaa**. (Egypti)
- Jatkaa toimia varmistaakseen selvemmän ja tehokkaamman **sosiaaliturvajärjestelmän**, TSS-sopimusten edellytysten mukaisesti. (Kroatia)

- Taata lainsäädännössä ikääntyneiden oikeudet ja osoittaa **riittävästi resursseja ikääntyneiden palveluasumisen valvontaan** sekä laadullisesti että määrällisesti (Etelä-Sudan)
- Takaa lainsäädännössä ikääntyneiden oikeudet **itsenäiseen elämään** sekä kohtuuhintaiseen ja laadukkaaseen hoitoon, ml. **palveluasuminen** (Slovenia)
- Varmistaa **terveydenhoidon saavutettavuus** ilman syrjintää. (Pakistan)
- Varmistaa **hoidon saavutettavuus** ilman syrjintää. (Tunisia)
- Harkita **perusterveydenhuollon palvelujen** vahvistamista niiden **saatavuuden ja saavutettavuuden** parantamiseksi koko maassa, jotta kaikille ryhmille voidaan varmistaa yhtäläinen hoitoon pääsy. (Malta)
- Tarjoaa esteetön, kohtuuhintainen ja tasapuolinen **pääsy perusterveydenhuollon palveluihin**,
 - jolloin saavutetaan yleisesti kattava terveydenhuolto TSS-komitean suositusten mukaisesti. (Mauritius)
- Ryhtyä konkreettisiin toimiin varmistaa, että **paperittomilla maahanmuuttajilla** on tehokas **pääsy** kohtuuhintaisiin ja asianmukaisiin **terveydenhuoltopalveluihin**. (Argentiina, Costa Rica)
- Parantaa mm. maahanmuuttajien ja muiden **työttömiksi joutuneiden** kansalaisryhmien **avustusjärjestelmää** työhaussa sekä ryhtyä toimenpiteisiin sosiaalisen lisätuen tarjoamiseksi heikoimmassa asemassa oleville ryhmille ja terveydenhuollon saatavuuden lisäämiseksi. (Valko-Venäjä)
- Vahvistaa toimia suojatakseen ihmisten **oikeutta elämään ja terveyteen**, erityisesti ikääntyneiden, vammaisten henkilöiden ja naisten kohdalla. (Kiina)
- Lisätä **mielenterveyspalveluiden** saatavuutta. (Malediivit)
 - kaikissa maakunnissa (Panama, Sierra Leone)
 - erityisesti liikuntarajoitteisille ja lapsille (Sierra Leone)
 - sekä vahvistaa **ennaltaehkäiseviä** ja **aikaisen vaiheen toimia**, erityisesti lapsille ja nuorille. (Panama)
- Arvioida **mielenterveyslakia** yhdenmukaistamalla se vammaisyleissopimuksen kanssa, jotta voidaan
 - poistaa mielenterveyteen liittyvää **stigmaa, väkivaltaa ja pakottamista**
 - lisätä **yhteisöpohjaisten palvelujen** saatavuutta (Portugali)
- Tarjota laadukkaita **sosiaali- ja mielenterveyspalveluita** lapsille ja nuorille ja vahvistaa lasten ja nuorten parissa työskentelevien **ammattilaisten trauma- ja mielenterveyskoulutusta** (Viro)
- Kannustus asettaa ihmisoikeudet **pandemian torjuntatoimien** ytimeen jakamalla rokotteita, lääkkeitä, työkaluja ja parannuskeinoja (*remedies*) oikeudenmukaisesti kaikille ilman syrjintää. (Kambodža)